

วัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับคุณค่าของพืชผักพื้นบ้านภาคเหนือ

CULTURAL BELIEFS RELATED TO VALUE OF INDIGENOUS PLANTS
IN NORTHERN REGION

กมลภรณ์ เสราตี

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ

ประจำปีงบประมาณ 2535

ชื่อวิทยานิพนธ์ วัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับคุณค่าของพืชผักพื้นบ้านภาคเหนือ
ผู้วิจัย กมลภรณ์ เสรีชาติ
ปริญญา สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต (มานุษยวิทยาประยุกต์)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

เนฎจา ยอดดำเนิน-แอ็ดติกัจ Ph.D.
วลัยทิพย์ สาชลวิจารณ์ M.P.H.
ัญญาวัลณ์ สันติเวส M.P.H.M.

วันที่สำเร็จการศึกษา 25 ตุลาคม พ.ศ. 2536

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะ บทบาทของพืชผักพื้นบ้านต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่ที่ศึกษาเลือกแบบเจาะจง จำนวน 1 หมู่บ้านซึ่งเป็นหมู่บ้านพื้นราบแห่งหนึ่งในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ การศึกษาใช้ระยะเวลา 3 เดือน ตั้งแต่ เดือน มีนาคม - พฤษภาคม 2536

ผลการศึกษาพบว่า พืชผักพื้นบ้าน ในชุมชนที่ศึกษาที่ประชาชนได้นำมาใช้ในการดำรงชีพในด้านต่าง ๆ มีจำนวน 168 ชนิด พืชผักเหล่านี้ได้แบ่งการจำแนกออกเป็น 4 แบบ คือ การจำแนกตามลักษณะ จำแนกตามแหล่งที่อยู่ การจำแนกตามคุณลักษณะ และการจำแนกตามคุณประโยชน์ บทบาทและคุณค่าของพืชผักพื้นบ้านต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนมีหลายด้าน นับตั้งแต่ คุณค่าทางสุขภาพอนามัย ได้แก่พืชผักที่นำมาเป็นอาหาร เครื่องปรุงรสอาหาร และพืชผักที่ใช้เป็นยาสมุนไพร คุณค่าทางด้านศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่พืชผักที่นำมาใช้ในการบูชาพระ พืชผักที่ใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ อาทิ การส่งเคราะห์ การสืบชะตา การเอาข้าวขึ้นยั้ง พืชผักที่ใช้ในประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ งานสงกรานต์ งานยี่เป็ง คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ พืชผักที่นำไปขายเป็นรายได้ และพืชผักที่นำมาใช้สอยต่าง ๆ คุณค่าทางด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ พืชที่ช่วยยึดดินริมน้ำ นอกจากนี้การมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการเลี้ยงผีไร่ ผีนา ยังส่งผลต่อการนิทกษสิ่งแวดล้อมได้ด้วย คุณค่าทางด้านศิลปะและความงาม ได้แก่การนำลวดลายของพืชผักไปปรากฏบนลายปูนปั้น หน้าอุโบสถ บนลายผ้าตีนจก และลายหน้าหมอนจก นอกจากนี้ยังมีความงามของสีที่ได้จากต้นไม้เพื่อใช้ย้อมผ้าฝ้าย การศึกษาวิจัยที่ส่งผลการลดลงและหมดไปของ

พืชผักพื้นบ้าน พบว่าเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านวิถีการผลิตทางการเกษตร การเพิ่มขึ้นของประชากร การสร้างถนนหนทางและการเข้ามาของไฟฟ้า การทำถนนสายหลักเข้าอำเภอ และการรับเอาวัฒนธรรมการรักษาแบบแผนใหม่จนละทิ้งสมุนไพรไป สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของพืชผักพื้นบ้าน ได้แก่การคงอยู่ของวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมของท้องถิ่น การคงอยู่ของวัฒนธรรมบริโภค ลักษณะเด่นของพืชผักพื้นบ้าน และการมีผู้รู้ในด้านต่าง ๆ อยู่ในชุมชน ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในครั้งนี้ คือ ควรมีการศึกษาค้นคว้าวิจัยพืชผักในท้องถิ่นอื่น ๆ เพิ่มขึ้น โดยศึกษาทั้งในแง่ พฤกษศาสตร์ โภชนศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม นอกจากนี้ควรมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์พืชผักพื้นบ้านที่ประชาชนได้ใช้ประโยชน์อยู่แล้วให้กว้างขวางมากขึ้น สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการสำรวจและรวบรวมพันธุ์พืชเหล่านี้ไว้พร้อมกับทำการอนุรักษ์และขยายพันธุ์ให้เป็นมรดกทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านต่อไป.